

tatta meg. A központi kérdés az volt, hogy az ilyen szakmai egyesületek, mint amilyen az *Amerikai Tájékoztatástudományi Társaság (American Society for Information Science = ASIS)*, a *Szakkönyvtárak Egyesülete (Special Libraries Association = SLA)*, az *Orvostudományi Könyvtárak Egyesülete (Medical Library Association = MLA)* stb., az ALA mellett hogyan vonhatók be a programok jóváhagyásába. Erre, illetve a továbblépés előkészítésére egyesületközi szervezetet kívánnak létrehozni. Az, hogy a programokat jóváhagyó eljárás hogyan alakul, feletkébb fogas kérdés, mert közelről érinti az oktatás tartalmát, amelynek kialakításánál a könyvtári/tájékoztatói hivatás speciális igényeit egyként figyelembe kell venni, mégpedig a kor követelményeinek megfelelően. Aztán: számot kell vetni a munkáltatók igényeivel. Annál inkább, mivel a recesszió kíváncsivá teszi őket az iránt, hogy mire, mennyire alkalmas emberekre fordítják a pénzüket. Fel kell ismerni azt is, hogy az automatizálás előrehaladásával sok olyan feladat lesz, amelyet korábban felsőfokú végzettségűek láttak el, ám a jövőben ellátásukhoz technikus, sőt adminisztratív munkaerők is elegendők lesznek. A könyvtártechnikusi oktatási programok Észak-Amerikában máris az érdeklődés hom-

lokterébe kerültek, egyre több felsőoktatási intézmény indít ilyen szintű oktatást. Miközben a változó társadalmi környezet új szükségleteivel a könyvtárosképző intézményeknek és a könyvtáraknak is számot kell vetniük, attól nem kell tartaniuk, hogy a jövő a "papír nélküli társadalomhoz" fog vezetni. Feltétlenül megmaradnak a hagyományos feladatok többek között a gyermekek és az ifjúság részére. Észak-Amerika népe foglalkozását gyakrabban fogja változtatni, mint korábban, ezért az élethossziglan tartó tanulás, az újraképzés igényei is feladatokat rónak majd a könyvtárakra. Végül: a hagyományos szórakozási igények kielégítése ugyancsak könyvtári feladat marad. Az Észak-Amerikában meglévő nagyarányú írástudatlanság, a folyamatos bevándorlás szintén a könyvtárak szükségessége mellett érvel.

/HORROCKS, N.: North American trends in library and information science. An overview is provided of library and information science education in the United States and Canada. = *Canadian Library Journal*, 43. köt. 5. sz. 1986. p. 293–296./

(Balázs János)

Videó a tudományos és felsőoktatási könyvtárakban

Az NSZK-beli egyetemi és főiskolai könyvtárak 1986-ban, az *Oldenburgi Egyetemen* tartott szekcióülésén a videó mint új típusú információhordozó eszköz állt az érdeklődés középpontjában. Szükségük van-e a könyvtáraknak hagyományos szolgáltatási körük kibővítésére, új audiovizuális szolgáltatások bevezetésére? Becsukhatják-e a szemüket a könyvtárosok az egyre korszerűbb és a fogyasztói elektronika piacán szédületes sikereket arató audiovizuális dokumentumok sokasága láttán — hiszen ma többnyire ez a gyakorlat —, vagy vállaljanak magukra újabb feladatokat? Ez a dilemma a tudományos könyvtárakat is érinti. Bebizonyosodott, hogy az egyetemeken és főiskolákon az audiovizuális ismeretközlés gyakran hatékonyabb az írott jegyzetknél, a hagyományos előadásoknál. Azokon az egyetemeken és főiskolákon, ahol nem hívtak életre külön szervezetet az audiovizuális eszközök oktatási célú felhasználására (Audiovisuelles Medienzentrum = AVMZ), a videó mint új információhordozó a könyvtárakban található otthonra.

Mialatt az NSZK közművelődési könyvtáraiban pedagógiai és módszertani viták rabolják az időt,

külföldön — pl. *Angliában* — a könyvtárak új bevételi forrást látnak a videóban. Felméréseik azt bizonyítják, hogy a felhasználók igénylik a videót, s ha egy könyvtárban videoszolgáltatás is van, akkor megnő a vonzereje, látogatottsága. Angliában a videokazetták megvásárlását a könyvtárak saját forrásaikból előlegezték meg, de kiadásuk a kölcsönzési díjakból rövid idő alatt megtérültek. *Skóciában* pl. a falkirki körzeti könyvtárban 1981-ben létrehozott videotár 1986-ban már 1780 egységet tartalmazott. A bevételek lehetővé teszik a videokölcsönző fenntartását. Mivel a könyvtárakban is egyre inkább a vállalkozói szemlélet érvényesül, a videokínálatnak csábítósnak kell lennie, hogy nyereségesek legyenek. Ezért meglepő, hogy a sikerlisták címei és a gyermekprogramok mellett tudományos igényű és színvonalú felvételeket gyűjtenek, és kölcsönözni is tudnak. Aberdeenben sikeresen működik egy olyan közművelődési könyvtár, amely kizárólag tudományos és ismeretterjesztő videofelvételeket kölcsönöz.

Az NSZK-ban az üzleti videokölcsönzők a nyolcvanas évek elején jelentek meg tömegesen.

1983-ban már 6100 videotéka működött; több mint kétszerese az összesen 2700 közművelődési könyvtárnak! A videoüzlet felfutása könyvtári körökben riadalmat keltett, mivel a videotéka nagy forgalmukat horror-, pornó- és erőszakfilmekkel érték el. Ezek miatt és a még brutálisabb "kannibál"-filmek miatt megszigorították az ifjúsági törvényt: 18 év lett a kölcsönzési jogosultság alsó korhatára. A videózási szokások elemzése tömegkommunikációs központok, tudományos kutatóműhelyek kedvelt témájává vált. A statisztikák elárulják, hogy a klasszikus filmek, a színházi produkciók, a komoly zenei felvételek, a történelmi tárgyú alkotások, az önálló tanulást segítő programok, a számítástechnikai és az idegen nyelvi oktatóprogramok forgalma nem éri el a videokölcsönzők összforgalmában az 1%-os részesedést sem. E felsorolt területeken a könyvtárak tehát szinte konkurencia nélkül működhetnek. Ma az NSZK-ban a közművelődési könyvtárak videokínálata az alábbi témaköröket öleli át:

- ◆ szabadidős programok
 - sport (tenisz-, széllovaglás-, vitorlázásoktatás),
 - hobbi (kertészet, lakberendezés stb.),
 - utazás,
 - életvitel (autogén tréning, táplálkozás stb.);
- ◆ nyelvoktatás (több av-eszköz kombinációja révén),
- ◆ hangversenyek, színházi előadások,
- ◆ irodalmi adaptációk,
- ◆ tudományos-műszaki ismeretterjesztés.

Az NSZK tudományos és felsőoktatási könyvtárai közül ma még csak kevesen vállalkoztak arra, hogy a videoszolgáltatást is tevékenységi körükbe illeszék. Freiburg, München és Oldenburg egyetemi könyvtárai sajátos koncepciót alakítottak ki e téren.

Videó a Freiburgi Egyetemi Könyvtárban

Milyen érvek készítették a Freiburgi Egyetemi Könyvtárat arra, hogy kínálatát kiterjessze a videofelvételekre is?

1. Az egyetemen nem működik független audiovizuális oktatási központ, amely ezt a feladatot magára vállalhatná.
2. A videó egyre inkább az oktatás, az önálló tanulás és a kutatás segítő eszközévé válik.
3. Az oktatók, tudományos munkatársak határozottan igényelték a videotéka létrehozását.

A könyvtár 1981-ben kezdte meg az új szolgáltatás bevezetését, a következő feltételekkel:

- ◆ a könyvtár nem pótolhatja az audiovizuális oktatási központot, tehát videofelvételek készítésével nem foglalkozik;
- ◆ megteremti az egyéni és csoportos használat technikai feltételeit;

- ◆ központi videoarchívumot hoznak létre a könyvtárban, az egész egyetem oktatási és kutatási igényeinek kiszolgálására;
- ◆ a videotéka működtetése nem igényel új munkaerőt.

1986-ban a videoállomány kb. 850 kazettát tartalmazott, s a felvételek 95%-a tv-adások átvételéből származott. A kereskedelem is egyre több videofelvételel kínál. A müncheni Tudományos és Oktatófilm Központ (Institut für Film und Bild in Wissenschaft und Unterricht = FWU) pedig kimondottan az oktatási intézmények és könyvtárak videofelvételekkel való ellátását tűzte ki célul. Bizonyosnak látszik, hogy a könyvtárak nagyobb arányban fognak kész felvételeket videokazettán megvásárolni. Ezek közül kiemelt érdeklődésre tarthatnak számot a következők:

- ◆ tudományos dokumentációk,
- ◆ megfilmesített irodalmi alkotások az eredeti nyelven,
- ◆ szinkronizálás nélküli, a nyelvtanulást segítő filmek.

A videopiacon legnagyobb arányban a VHS rendszerű készülékek terjedtek el. Ezért a könyvtár is a VHS rendszerű videorekorderek beszerzése mellett döntött. Mindenesetre U-Matic rendszerű készülékei is vannak. 40 férőhelyes av-termet alakítottak ki, amely a könyvtár teljes nyitvatartása alatt a látogatók rendelkezésére áll. Önálló tanulásra, csoportos foglalkozásra egyaránt lehetőség van, a be rendezéseket a használók önállóan kezelik.

Mi várható a jövőben? Ha ilyen rohamosan növekedik az elkövetkező években is a nem nyomtatott dokumentumok – videofelvételek, optikai lemezek, számítógépes programok – aránya, megfontolandó ezek feldolgozásának teljes különválasztása a nyomtatott könyvtári anyagokétól. A videokínálatot továbbra is kritikusan kell megítélni, hiszen nagy része csak a szórakoztatást szolgálja, nem a felsőoktatás céljait. Célszerű a videokatalógust mikroszámítógépre vinni, biztosítva a témák szerinti gyors keresést és a találatok kinyomtathatóságát. Az állomány további növekedése indokoltá teszi, hogy a könyvtár átvegye az egyetem központi videoarchívumának funkcióját.

Videó a Müncheneri Egyetemi Könyvtárban

A Müncheneri Egyetemi Könyvtár azért döntött a videoszolgáltatások bevezetése mellett, mert a videó

- ◆ *rugaimas*, műszaki szempontból olyan sokoldalú információhordozó, amely egyesíti magában a szövegek, diagramok, álló- és mozgóképek sajátosságait;

- ◆ *újra hasznosítható*, vagyis lehetővé teszi, hogy a videoszalagon rögzített információt letörölve új információval helyettesítsük;
- ◆ *gazdaságos*, mert egyszerűen konzerválhatók a televíziós műsorok, a könyvtárakban eddig nem hasznosított információforrások válnak hozzáférhetővé.

A Münchener Egyetemi Könyvtár videózással kapcsolatos tapasztalatai már ötévesek. 1981-ben kezdtek foglalkozni a videopiac feltáráásával, a potenciális felhasználók és a megfelelő üzleti partnerek felkutatásával, fejlesztési tervek kidolgozásával. 1982-ben megszerezték több nyugatnémet és osztrák tv-állomás engedélyét adásaik videón való rögzítéséhez a későbbi oktatási célú felhasználás érdekében. 1983-ban a könyvtár öt helyiségből álló videorészlegét alkalmassá tették a kazetták helybeli használatára. Megszüntették viszont a kazetták kölcsönzését. Gyakori volt ugyanis az engedély nélküli másolás, a "fekete" sokszorosítás. 1984-ben a kártyakatalógusokról áttértek a számítógépes nyilvántartásra. 1985-ben kezdték meg a felhasználói statisztika számítógépes kezelését és kiértékelését.

1986-ban a videotext technikai lehetőségeit felhasználó programozási rendszer (Video-Programm-System = VPS) alkalmazásával, kiváló minőségű (High Grade = HG) videokazetták beszerzésével és használatával sikerült a szolgáltatás műszaki színvonalát tovább javítani.

Jelenleg a könyvtár U-Matic és VHS rendszerű, kisebb mennyiségben Betamax rendszerű eszközöket használ. Ötéves tapasztalataik így foglalhatók össze:

- ◆ az *U-Matic* a nagy színhűséget kívánó orvostudományi szakterületen (műtétek stb.);
- ◆ a kazettaváltóval ellátott *Betamax* a hétféle televíziós adások rögzítésében;
- ◆ a *VHS* a nagy mennyiségű, hétköznapi sugárzott műsor felvételére bizonyult a legmegfelelőbbnek. Naponta 8–10 televíziós adást rögzítenek, ami éves átlagban 3500 felvételt jelent.

Az online lekérdezhető adatbázisban 8000 cím található. A felhasználók egy terminálon kis gyakorlás után önállóan képesek keresést végezni. A videofelvételek adatbázisa nemcsak téma és szakterület szerinti, hanem deskriptoros és speciális jelzetek szerinti keresést is lehetővé tesz. A 8000 felvétel 87%-a dokumentumfilm, riport, ismeretterjesztő műsor, 12%-a játékfilm, a maradék 1% vitaműsor és interjú. A felvételek átlagos időtartama 15–45 perc.

A videó olyan különleges médium, amely a nyomtatott dokumentumoktól lényegesen különbözik. A televíziós adások kiválasztása egészen más jellegű feladat, mint a hagyományos állománygyarapítás. A tudományos értékű videofelvételek hozzá-

férési módjai hasonlatosak az ún. "szürke irodalom" beszerzési csatornához. Ami az árakat illeti, ma az NSZK-ban egy-egy tudományos szempontból értékes videokazetta ára 100–300 DEM között változik. A videó – éppúgy mint a film – ún. szekvenciális médium: a néző az információk áramlásának sebességét nem tudja vezérelni, a videó közömbös a használók egyéni (tanulási, asszociációs stb.) képességeivel szemben.

A felhasználók érdekeit szolgálják a Münchener Egyetemi Könyvtár fejlesztési tervei:

- ◆ folyamatosan felülvizsgálják az állományt: a két éven keresztül ki nem kölcsönzött felvételeket törlik;
- ◆ a keresési rendszert tökéletesítik, növelik a keresési stratégiák számát;
- ◆ lehetővé teszik a találatok különböző formátumokban való kinyomtatását.

A terminálon a használók önállóan végzik a keresést, ami végső soron bevezet a jövő számítógépesített könyvtárának használatába.

Gondot jelent, hogy a videofelvételek többszöri átjátszása óhatatlanul minőségromláshoz vezet. Megoldást a lézertechnika és az információk digitális tárolása jelenthet, habár ma még ennek hordozóanyagát is csak kb. 10 évre tervezik. A hibajavító kódolású technológia alkalmazásával azonban tetszés szerinti számú másolat készülhet videofelvételekről, anélkül hogy romlana a másolatok képminősége.

A videoteknika megszokottá, a videokölcsönzés hétköznapi szolgáltatássá válik. A tudományos és a felsőoktatási intézmények könyvtárainak el kell dönteniük, hogy milyen szerepet szánnak a videónak: teljes mértékben vagy részlegesen integrálják szolgáltatásaik közé a videofelvételek gyűjtését, feldolgozását és kölcsönzését, vagy távol tartják magukat az információátvitel új technológiáitól. A könyvtárak vezetőinek tisztában kell lenniük azzal, hogy a hagyományos dokumentumok nagy tömegéhez képest szerényebb mennyiségű av-információhordozó (videofelvétel, optikai lemez vagy számítógépes szoftver) is jelentősen befolyásolja a könyvtárak eddigi megszokott és "homogén" működési rendjét.

/FLIGGE, J.: *Video in wissenschaftlichen Bibliotheken.*

KOWARK, H.: *Video der Universitätsbibliothek Freiburg.*

MILLONIG, H.: *Videoverwaltung an der Universitätsbibliothek München. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 35. köt. 1. sz. 1987. p. 2–26./*

(Nagy Gábor)